

VESİKALAR :

BURSA ŞER'İYE SİCİLLERİNDE FATİH SULTAN MEHMED'İN FERMANLARI

Dr. HALİL İNALCIK

Osmanlı arşivlerinde Fatih devrine ait vesikalar, bilindiği üzere, azdır. Ancak, bu vesikaların, bu devri tanımak için tamamıyla yetersiz olduğu da iddia olunamaz. Başvekâlet Arşiv Dairesi'nde bulunan bu devre ait defterler¹, bilhassa müesseseler tarihi bakımından, zengin bir koleksiyon teşkil etmektedir. Fakat bilvasta hadiselere de dokunmakla beraber, bu defterler, bize yürüyen hayatı, cemiyet ve devletin hareketlerini doğrudan doğruya göstermekten uzaktır. Bu bakımdan eşsiz kıymette bir hazine, şer'îye sicil defterleri'dir. Bu defterlerde, payitahttan gelen her türlü emirlerle birlikte, memurların faaliyet ve teşebbüsleri, içtimai ve iktisadî hayat hakkında bir çok vesikayı bir arada bulmak mümkündür². İşte bugün Fatih devrine ait böyle bir defter elimizde- dir ve burada neşrettiğimiz fermanlar bu defterden çıkarılmıştır. Henüz başka bir eşine raslamadığımız bu biricik defter³,

¹ Bosna, Sofya, Selânik, Novaberde, Aydın, Sivas, Tokat, Teke gibi imparatorluğun çeşitli bölgelerine ait istatistik malûmatı ve tımar kayıtlarını ihtiva eden bu yirmi kadar defterin yanına, mülga Maliye Nezareti arşivinden gelen vesikaların tasnifi neticesinde yenilerinin katılacağı alâkalılar tarafından söyleniyor (bu defterlerden bazıları A. Refik tarafından T. O. E. M. de neşredilmiştir). Başvekâlet Arşivi'nde tasnif olunmuş milyonlarca müteferrik vesika arasında, şimdilik, Fatih devrine ait yeni vesikalar çıktığını bilmiyoruz. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi'nde ise bazı fermanlar ve nâmeler bulunmuştur (bak. *Arşiv kılavuzu*, I. fasikül, İstanbul 1938, s. V).

² Böyle bir sicil defterinin mahiyeti hakkında bak: Osmanlı Tarihi hakkında mühim bir Kaynak, D. T. C. Fakültesi Dergisi, cilt I sayı 2, sahife 89.

³ Bursa Müzesi, şeriye sicil defterleri; No. A 3/3. Yine Bursa Müzesi'nde Fatih devrine ait iki defter daha vardır. Fakat bunlar tereke defterleridir. Ölenlerin adlarını, mahallelerini, bıraktıkları eşyaları, tahmini değerlerini, alınan resimleri gösteriyor. No. A 1/1 de 89 varaktan ibaret olan en eskisi, 867 Cemaziyülâhîr- 868 Rebiyülâhîr (1463 Mart- 1463 Aralık) tarihleri arasındadır. 157 terekeyi ihtiva etmektedir. No. A 2/2 de ikincisi, 872 Muharrem - Rebiyülevvel

devletin eski payitahtı ve mühim bir ticaret şehri olan Bursa'ya ait olduğundan hususî bir önem taşımaktadır. Bursa kadısı Mevlâna Muhiddin'in zamanına ait olan defter, 883 saferinden (1478 Mayıs) 886 muharremine (1481 Mart) kadar gelmektedir. Başından ve sonundan kopuk olmakla beraber noksanın çok olmadığı anlaşılıyor; şimdi 420 varak elimizdedir. Her sahifede ortalama dört vesika olduğuna göre 840 sahifede takriben 3300 vesika vardır ve bunların yarısından fazlası arapçadır. Kullanılan rik'a yazısı çok yerde noktasızdır ve okunması kolay değildir (fotoğrafa bak.). Defterin ihtiva ettiği vesikalar şu kategorilere ayrılabilir. I. Padişahın gönderdiği fermanların suretleri; II. Memurların teslimatını, her türlü mukavele ve senetleri tasdik ve tescil işleri: III. Hukuk ve cinayet davaları; IV. Evlenme, boşanma, ölüm ve veraset muamelelerine dair kayıtlar, vasiyetname suretleri.

Böylece bu 3300 vesika, bizim için, her türlü konuyla ilgili Fatih devrinin bir "evrak hazinesi,, ni - başkası olmadığına göre teşkil etmektedir. Vesikaların, daha çok maliyeye ve iktisadî hayata ait olduğu göze çarpıyor. Meselâ bunlardan, Türk tacirlerinin Mısır'a Bursa ipeklisi ihraç ettiklerini, Bursa'da o zamanki ticaret merkezlerini, buraya gelen İran ve Hint tacirleri ve eşyalarını, Bursa gümrüğü hasılatını, bu gelirin nerelere havale ve sarf olduğunu öğreniyoruz⁴. Defterde suretlerini bulduğumuz Fatih'in fermanları bilhassa alâkaya değer. Bunlardan bir kısmı, doğrudan doğruya « صورۃ الحکم السلطانی » başlığı ile aynen kopye edilmiştir. Bir kısmı ise « درکاه معلادن حکم هایون وارد اولوب » diyerek hükmün hülâsasını vermekte ve kadılıkca yapılan muameleyi altına ilâve etmektedir. Biz defteri başından sonuna kadar taradıktan sonra

(1467 Ağustos-Ekim) tarihleri arasındaki terekeleri içine almaktadır ve 204 varaktır. Bu tereke defterleri o zamanki Bursa'nın mahallelerini, halk tabakalarını, servetlerini, kullanılan eşyaları, değerlerini ve bunun gibi bir çok noktaları aydınlatmaktadır. Bu defterlere dayanarak eski Müze Müdürü Neş'et Köseoğlu'nun « *Tarihte Bursa Mahalleleri* » adile değerli bir eser vücade getirdiğini bu vesile ile işaret edelim (Bursa Halkevi yayınları, sayı 17, Bursa 1947). Müze'de bu defterler üzerinde çalışmama müsaade buyuran ve kolaylık gösteren şimdiki Müze Müdürü Vecdi Kalyoncuoğlu'na burada teşekkürü bir borç bilirim.

⁴ Bunlara dayanarak yakında Fatih devrinin malî ve iktisadî hayatına dair bazı notlar yayınlamak ümidindeyiz.

on beş kadar tam ferman sureti bulduk. Bunları, burada, imlâ hususiyetleriyle aynen neşrediyoruz. İkinci neviden, hülâsa olanları başka bir vesile ile yayınlayacağız.

Burada neşrettiğimiz fermanlardan iki tanesi, Anadolu eyaleti kadılarına (No. 1, 8 fermanlar), bir tanesi müştereken kadılarına ve sancak beylerine (No. 9), bir tanesi Bey sancağı (Bursa) kadılarına (No. 14), beş tanesi Bursa kadısına (No. 6, 7, 11, 13, 15), bir tanesi müştereken Tokat ve Bursa kadılarına (No. 5), diğerleri muhtelif şahıslara gönderilmiştir. 10 numaralı vesika, kadının ve maiyetindeki naip ve kâtabin alabilecekleri resim miktarlarını tesbit eden bir kanundur⁵. Burada, kanunun mucip sebebi olarak kadıların yaptıkları suiistimaller öne sürülmektedir. 2 numaralı gümüş ve eski akçe yasaknamesi, piyasaya yeni gümüş paranın nasıl çıkarıldığına dair dikkate değer bir vesikadır. Burada, memleket dahilinde hususî şahıslar elindeki gümüşü paraya çevirmek için yasakçıya ne gibi selâhiyetler verildiğini ve bu tarihte bir dirhem gümüşten iki akçe basıldığını öğreniyoruz.

14 no. lı ferman, Fatih devrinin umumî karakterile ilgili mühim bir hareketi vesikalandırmak itibarile büyük bir değeri haizdir: Futûhat için çok askere ihtiyacı olan Fatih Mehmed'in, bir çok vakıfları "mensuh,, sayarak tımara çevirdiğini ve bunların, oğlu Bayezit Veli devrinde tekrar vakfa verildiğini, veyahut bir çok vakıfların örf vergilerinin tımara hasredildiğini Bayezit devri vesikalarından biliyorduk⁶. Doğrudan doğruya Fatih devrine ait olan bu ferman ise, bunun açık bir vesikasıdır. Fatih'in Anadolu topraklarını nasıl mümkün mertebe tımara kalbetmeğe çalıştığı ve çok askere ihtiyaç gösteren futûhat devirlerinin memleketteki arazi rejiminin durumu ve tımar sisteminin yayılması hususunda nasıl mühim bir âmil olduğu açıkca müşahede olunuyor. Burada, Osmanlı devletinde askerî sınıflarla ulema sınıfı arasındaki rekabet, Fatih ve Bayezit devirlerine aksetmiş görünüyor. Bayezit Veli devri, şüphesiz, Fatih devrinin futûhatchılığına bir tepkidir. Nasıl ki, Selim devri, Bayezit devrine karşı bir tepki olarak gelecektir.

⁵ Muahhar kanunnâmelerde bu resimlerin arttırılmış olduğunu görüyoruz. Bu kanun, Fatih Kanunnâmesinden de farklıdır; bak. TOEM zeyillerinde, s. 29.

⁶ Ömer L. Barkan: *Kolonizatör Türk dervişleri*, Vesikalar: No. 16, 17, 20, 21, 22, 27, 28, 39, 40, 42, 70, 87, 108, 128, 130; Vakıflar Dergisi II.

12 numaralı vesika, devletin İskenderiye ile Anadolu arasında işleyen ticaret gemileri olduğunu ve bunları kira ile işlettiğini gösteriyor. Mısır'la olan bu ticaretin bu devirde çok aktif olduğunu, bu memlekete Bursa ipeklisi gibi mamulâtla beraber kereste, zift v. s. mallar ihraç olunduğunu diğer vesikalardan öğreniyoruz⁷. Vesikalardan 5 numaralı şehzade Bayezit'ten, 13 numaralı Cem'den bahsediyor. Defterde diğer şehzadelerden ve sultanlardan bahseden başka vesikalar da vardır.

Fatih devri tarih araştırmalarına esas olmak üzere elimizdeki mahdut kaynakları bir *Corpus*'da toplamak yapılması lâzım gelen ilk işlerden biri olduğu gibi, bu sicil defterinden sistematik bir şekilde taranarak seçilen vesikaların da böyle bir eserde mühim bir yer tutacağına şüphe yoktur.

⁷ Bu ticaretle uğraşan bir şirketin azalarından birine ait dikkate değer bir vasiyetnâmeyi yakında yayınlayacağız.

FERMANLAR

1

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر ولاة الموحدين موالى * آناطولى دام فضلهم توقيع رفيع
جها عظام واصل اوليجق بلاسزكه شمديكحالده شويله بيوردوم كه هر بريكزك تحت حكومتده
خاصه امر اولتوب بلك اولمش تقدر چلتك تبرغى واراسه شمديه دكين اكلوكلان تخمى رعايا
النده انما ايدهسز كمسينه الديرمياسز سنجا قبيكى و سوباشى و تيار ارلرى اولمفين تخم بندر ديدوكن
استماع ايتيوب تخمى رعايا النده مقرر ايدهسز طالب اولانله و پرديرمياسز هر كيمك سوزى
وارسه كله قيومه عرض ايليه اول بايد بر درلو دخى ايتياسز اشته بوصلحت ايجون قلوم
محرم ارسال اولندى شويله بلاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسز تحريرا في اليوم السابع
والعشرين من شهر شعبان المعظم سنة ثلث وثمانين وثمانمائه بمقام قسطنطينه »¹

2

« نشان هاپون و مثال ميمون انفذه الله تعالى الى يوم يبعثون حكى اولدر كه شمديكحالده
دارنده مثال بئثال قلوم آناطولى ولايته كمش و اسكى آتجه ياسغين اتمكه كوندردوم و بيوردوم كه
واروب اوليكمش قانون وقاعده اوزرينه يساق ايده كه كمنه اسكى آتجه ايله صاتو بازار و معامله
ايتيه هر كم ايده جك اولورسا طوب حقتدن كله و آندن كيرو هر كم اوغراين كمش و اسكى آتجه
آلوب كيدرسا كه مذكور قلوم پولاد طوب كمشى آندن آلوب ضربخانه ايلدوب هر درهمه
ايكيشر آتجه حسابى اوزره آتجه سين و بزه و كندونك كر كى كى حقتدن كله و امرم بو اوزره دركه
آبادانلق ايشلين قيوچى و صرچى كمشيه اكيوز درهمه وارنجه كمش صاتله انك بهانه سيله زياده
كمش آلوب صاتميار و اشلدوكلى كمش اودانلقنه قلاى و قورشون و بقر قتميار صاف كمشدن
ايشليه هر كم ايشلدوكى كمش اودانلقنى صاف كمشدن ايشليموب قلب ايشليه جك اولورسا كه
قلوم بولا ياسغم يره كتوروب كر كى كى حقتدن كله كمنه مانع اوليه و هر كمده كمش سزرسا
آلوب ضربخانه ايلده و بولجىلر و بولجىلر و بولجىلر و بولجىلر و بولجىلر و بولجىلر و بولجىلر
آرايه هر كمده كمش و اسكى آتجه بولنورسا آلوب ضربخانه كتوروب تسليم اده درهمه اكثر
آتجه حسابى اوزرينه آتجه سين و بزه و قال خانه قلوم مهريله طوره قلوم دستورنيز كمنه كمش
قال ايتيه و اطرافه تقدر پول كيدر سا كه قلوم مهرنوسوز اولورسه كر كى كى حقتدن كله و هر
نه يرده قلبزن بولورسا طوب قاضى و سوباشى قاتنه ايلده انلر دخى كر كى كى قفتيش ايده لر كوره لر
شويله كه شرعه قاننلى ظاهر اولورسه قلومه قيومه كوندرب رزقنك نصفى بلك و نصفى عاملك

¹ Bursa şerhiye sicil defterleri A ³/₃ s. 44 b - Vesikanın tarihi : 27 şaban
883 = M. 24 kaam 1478.

اولا بو بایده هیچ احد کائنا من کان مانع و دافع اولوب دخل و تمارض دکورمیلار امروم موجبنجه یساق ایده شویله بلالر علامت شریف اوزره اعتماد قلالر حرر فی الیوم السابع والعشرین من شهر ذی الحججه سنه اثنی وثمانین وثمانمائہ»¹

3

« صورت الحکم السلطانی والتوقيع الخاقانی — سنه ثمان و خمسين وثمانمائہ شوالنک غرهسندن بک سنجفی لواسنی شهابالدين پاشا تصرفنده اولاندن غیرى و سلطان اوبکی و بلاجک و ازنگمود و این اوبکی یواسن و بیت المالین دوتان برنجی اوغلی محمد توقيع رفیع جهانمطاعم واصل اولیجق بیلاسن که مذکور ایشک قسطی بقیهسندن اوزرکده بیکریم بیک آنچه واردر اشته دارنده مثال بیثال قلوم حضری حواله کوندروب بیوردوم که واردوغی کبی عذر و بهانه ایتمیوب مبلغ مذکوری بی قصور مذکور قلومه ویرهسن کتورب خزانه عامرهمه تسلیم ایده اول بایده نوط و تملل ادوب تأخیر اتمیاسن تحریراً فی الیوم الثانی من شهر ذی الحججه سنه ثک وثمانین وثمانمائہ بمقام قسطنطنیه»²

4

« صورت الحکم السلطانی والتوقيع الخاقانی — سنه ثمانین وثمانمائہ جمادی الاولنک غرهسندن بروسه و استانبول و توقات و آماسیه و قسطنونی میزانن دوتان اغی اوغلی مصلاحالدين توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسن که مذکور ایشک اوج بیلق قسطندن تسلیاتدن وحوالاتدن غیرى اوزرکده اون طقوز کره یوز بیک ویکرمی آلتی بیک التیوز یدی آنچه واردر اشته دارنده مثال بیثال قلوم الیاسه حواله کوندرب بیوردوم که واردوغی کبی عذر و بهانه ایتمیوب مبلغ مذکور بی قصور مذکور قلومه کتورب خزانه عامرهمه تسلیم ایلیاسن بو بایده نوط تملل ادوب تأخیر کوسترمیاسن شویله بلاسن علامت شریف اوزره اعتماد قلاسن تحریراً فی الیوم الحادی والعشرین من شهر شعبان المعظم سنه ثک وثمانین وثمانمائہ بیورت نواحی انجوغاز»³

5

« صورت الحکم السلطانی — افتخاری قضاة المسلمین مختاری ولایة المؤمنین بروسه و توقات قاضیلری دام فضلهم توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بیلاسن که بوندن اول اولغولم بایزید طال بقایه انده که میزاندن سالیانه تمین اولنمش ایدی ایله اولسه ذکر اولن

¹ Aynı defter, s. 53 b - Vesikanın tarihi : 27 zilhicce 882 = M. İnisan 1478.

² Aynı defter, s. 59 a - Vesikanın tarihi : 2 zilhicce 883 = M. 24 şubat 1479.

³ Aynı defter, s. 62 a - Vesikanın tarihi : 21 şaban 883 = M. 17 kasım 1478.

Bu vesikanın altında İlyas'ın, Muslihiddin'in vekili Ali ve emin Bedreddin elinden mezkûr yıllar kıstından, 130 bin akçe aldığı tasdik ve kayd olunuyor,

سالیانیه بدل تیمار تعیین ادوب سنه ثلث وثمانین وثمانمائه ذی القعدة سنك اون برنجی کونندن قطع ادوب بیوردوم که بوتاریخه کلنجه سالیانسن ووروب اکارو ویردرمیاسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الحامس فی شهر محرم سنه اربع وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه «¹

6

« صورت الحکم السلطانی — افتخار قضاة المسلمین اختیار ولایة الموحدين بروسه قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله مفخر الامراء والا کابر سوباشیسی دام عزه توقيع رفیع واصل اولیجق بلاسز که شمدکیحالدہ بروساده اولان حاصه آتلمدن سکز آت اوغلانی باریک و بر خاص طای آت مثل ایمش بیوردوم که آنلری صاوب بهاسن بونده کوندراسز و هر بری نجیه صاتیلورسه برویه بیلدرهسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواخر ذی الحججه من هجرة ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه «²

7

« صورت الحکم السلطانی والتوقيع الحاقانی — افتخار القضاة بین المسلمین اختیار الولاية لدى الموحدين بمدن الفضل والیقین بروسا قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله توقيع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم بوندن اول مفخر الامراء الکرام شیخ حسن بک دام عزه ین صدقه اولنان تیماردن قریه اودا محوق که روسا ناحیه سنده بر مزرعه ایمش آلتیوز آلتمش یدی آتجه یازلمش آناتولی بکربکیسی سهوله آخره ویرمش شمدکیحالدہ اول مزرعه مذکور شیخ حسن بکه مقرر اولدی متصرف اولوب اول بایده کسنه مانع اولیه وحاصلندن نه آلتمش ایسه کرو مذکور حکم ادوب الورهسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط ذی الحججه ثلث وثمانین وثمانمائه بمقام قسطنطنیه «³

8

« صورت الحکم السلطانی لاجل بیت المال — مفاخر القضاة والحکام آناتولی قاضیلری دام فضلهم توقيع رفیع جهاعطاعم واصل اولیجق بلاسز که شمدکیحالدہ شویله بیوردوم که اول ولایتلرده هر نه یرده که ولدی غائب ترکه بولنورسه کورسه اکر شرعی بیت المال بولنورسه اون بیکدن آشفاسین عامللومه تسلیم ایلیاسز متصرف اولالر و اون بیک و اون بیکدن زیاده

¹ Aynı defter, s. 70 b - Tarihi: 5 muharrem 884 = M. 29 mart 1479.

² Aynı defter, s. 73 b - Tarihi: 883 Zilhicce sonları = M. 1479 mart.

Bunun altında sekiz atın 2796 akçeye satıldığı, bundan 545 akça dellâl harem verildiği kaydedilmektedir.

³ Aynı defter, s. 70 b - Tarihi: 883 zilhicce ortaları = M. 1479 mart.

اولسه بلكك ايجون ضبط ايدسهز و اكر شرعى بت المال اولمايوب ولدنى غائب اولورسه يازوب شرح و تفصيل ادوب برتفصيل سزده و برتفصيل عاملر ومده اولوب تفصيليه مذكوران عاملره تسليم ادهسز آنلرده طورا صكره ولدنى چقارسه كندول اول تفصيللر وك موجبنجه تصاحب ادهل قابومدن طلب اولنجه شويله بلاسز اهمال و تأخر ايتماسز و بت المالى سز كندو آدملكوزه بلع ادرمياسز كه عاملر دخى قابومه عرض ايتلو اولميسالز بلش اولاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسىز حرر فى اليوم الثانى والعشرين من شهر ذى الحجه من هجرة ثلث و ثمانين و ثمانمائة بمقام قسطنطينيه ¹»

9

« مفاخر الامراء الكرام آناتولى سنجنى بكبرى دام عزهم و مفاخر قضاة و المحكام قاضيلرى دام فضلهم و مفاخر الزعما سوباشيلرى زيد قدرهم و كتخدالرى و تيمار ارلرى و يرزنه طوران آدملىر توقيع رفيع جهانمطاعم واصل اوليجق شويله بلاسز كه شمدكيحالده فوچه صابونخانهنسى دارنده مثال يمثال انتون اوغلى او برتوييه او چ ييله مقاطيه و يردوم ايله اولسه اشته قلم حمزه كوندردوم و بيوردوم كه هر بريكوز تحت حكومتكوزده يساق ادهسز كه اشفادن كلان صابونك قالى اكيوز درهم اولورسه صاتله اكيوز درهمدن اكسوك اولورسه عملداره صاتالز اكر عملداره صاتمازلرسه كتروب آلوب كيده بنوم مملكتنده صاتما بوندن اول عامل اولانك نهمقدار صابونى وار اسه بو حرجين و يروب صابونى آلا اكر اولكى عامل دخى (ويرميه چك؟) اولورسه شمدكى عامل مهرليه صاتدرميا و بيوك قالى دخى دوغرادوب صاتتيلار بتونه صاتالز هر كيم بونك خلافته ادهجك اولورسا كه مذكور قلم بونى طوتوب صابونن الدن الوب كندونك كر كى كى حقتدن كلا و فوچه دن غيرى يرلده عراقى صابون ايشلنمه استنورسه منع ادهسز بوباده كر كى كى معاونت ادهسز اهمال و مساهله ايتماسز شويله بلاسز علامت شريف اوزره اعتماد قلاسىز تحريراً فى اليوم الرابع و العشرين فى شهر جمادى الاول لسه اربع و ثمانين و ثمانمائة بمقام قسطنطينيه ²»

10

« مفاخر قضاة المسلمين اكابر و لاة الموحدن آناتولى قاضيلرى دام فضلهم توقيع رفيع واصل اوليجق معلوم اولاك شمدكيحالده باب قسمت و حصوص نكاحده و عتاق نامه ده و سائر مكاتبك رسى بابنده قضاتك زياده افراط چابنه ميلانلرى و جانب افراطده تعدى و اختلافلى عرض اولدوغى سبيدن بو وجهله قاتون امر ايدوب بيوردوم كه عتاق نامه ده نفس قاضيه اوتوز آقچه ناييه و كاتبنه برر آقچه و عتاق نامه دن غيرى مكاتبده نفس قاضيه اون پيش آقچه

¹ Aynı defter, s. 76 b - Tarihi: 883 zilhicce 22 = M. 15 mart 1479.

² Aynı defter, s. 140 b - Tarihi: 24 cemaziyülevvel 884 = M. 14 temmuz 1479.

و نایبه و کاتبه بر آنچه و نکاح با کرده نفس قاضیه یکره آنچه نایبه کافدر و نکاح نبیده نفس قاضیه یکره دن آشایا اول و رسم قسمت بیکده یکره آنچه آله و اهل برات اولان کسنلر کندو و جماعتی رسومی عسکری در و تقاعد دن سپاهیلر جماعتیه عسکری در و یاا و مسلم رسوم قسمت اگر یوز آشایا اولا قضا تکدر ماعداسی عسکری در و عتبه علیامدن واران قوللرمدن غیر شهزاده قوللرندن و بکلربی آدمیلرندن و قاضی محضزلندن و سنجق بکی و سوباشی آدمیلرندن و محتسبلرندن هر کم که بر کسنیه قاضی حکمیه آلیم الیورورسه رسم بیکده یکره آنچه آلار کرکدرکه من بعد بو قانون نامه ایله عمل اوانوب زیاده تعدی و تجاوز اولمیه شویله بلالر علامت شریفه اعتماد قلالر تحریراً فی اواسط رجب المرجب لسنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه «¹

11

« صورت الحکم السلطانی و التوقيع الخاقانی — افتخار القضاة و الحکام بروسه قاضیسی مولانا محی الدین دام فضله توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولجق بلاسزکه شیمد کیحالده سید علی نام کسنه درگاه معلامه کلوب بوندن اول اشقاه (۴) پاشا نام بر عورت فوت اولوب غاییده محمد نام بر اوغلی قالدی متروکاتندن بر اوینی بیت المالمجی دن درت بیک آلتیوز آنچه صاتون آلمش ایدوم صکره محمد قیزی عتبه علیامه کلوب آتام حیاتده ایکن بر اوینی بیت المالمجی آلوب آخره صادی دیو عرض ادوب تفتیشن بروسه قاضیسنه حکم ایلندوی سیدن قاضی اولان اول اوی المدن آلدی آلوب اول قیزه و یردی دیو بلدردی ایله اولسا کرکدرکه اول اوی کرو مذکور سید علیه الیورسز شول وقتکه مذکور محمد کوری کلوب قاپومدن طلب ایده بویابده کرکی کبی اهتمام ادوب بر داخی مذکوری قاپومه کللو ایتماسز شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی الیوم الرابع و العشرین من شهر ذی القعدة سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه «²

12

« مفاخر التجار اسکندریه کیدن ماونالی کرایه دوتان خواجه مصطفی و خواجه علی پاشا و خواجه مسیح پاشا و صراف حاجی مصطفی و خواجه بدرالدین و خواجه حاجی خیرالدین و خواجه حاجی محمد و خواجه حاجی مصلح الدین و خواجه حاجی ابراهیم و حاجی خوشقدم و خواجه پیری توقيع رفیع جهان مطاع واصل اولجق بلاسزکه مذکور حاصه ماونلر ناولونندن تسلیماتدن غیر ذمتکرده اکی بیک بیش یوز سکه افرنکی فلوری وارد داشته دارنده مثال بیثال قلوب سلحدار قاسم حواله کوندرب بیوردوم که واردوغی کبی عذر و بهانه ایتموب

¹ Aynı defter, s. 166 b - Tarihi : 884 receb ortaları = M. 1479 ekim başları.

² Aynı defter, s. 237 b - Tarihi : 24 zilka'de 884 = M. 6 şubat 1480.

مذکور فلوری بی قصور مذکور قومه و یرار آدملیله درکاه معلومه کوندرهسز کلوب واصل اولوب حجت آلالر شویله بلاسز اولبایده بردلو دخی ایتمهسز علامت شریف عالم آرای اوزره اعتماد فلاسز تحریراً فی الیوم الرابع عشرین شهر ذی الحججه سنه اربع و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطیه»¹

13

« صورت الحکم السلطانی و التوقیع الحاقانی — توقیع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالدده فرزند ارچند امجد اسمدارشد نورحدقه دولت و کشورستان و نور حدیقه مملکت و کامرانی اوغلم جم اطال الله بقاءه و انال مناه عتبه علیامه آدم کوندروب شویله عرض ایلدی که سابقاً قوج حصار طوزلاسنه مباشر عبدالرحمن نام بر امینی وار ایمش قونیهده متوفی اولمش متروکاتی مولانا ولدان محی الدین بروسا قاضیسی ایکن پاشا بولا و نورجهان نام عورتلر نه قسمت ادوب مکتوب و صورت دفتر ویرلش الحاله هذه مذکور متوفی عبدالرحمن ذمتنده مشارالیه اوغلم طال بقادک خزانه عامه سنه متوجه اون اکی بیک آتجه حقی قالمش مبلغ مذکورک آلتی بیک آتجهسی انده کیرمآستیده متمکن اولان عورتی پاشا بولادن متوجه ایمش ایله اولسا بیوردوم که مذکوره پاشا بولایی ویا وکیلینی احضار ادوب مولانا ولدان محی الدینک مکتوبنه و صورت دفتر سجلاته نظر ادهسز مذکوره دن نه مقدار آتجه متوجه اولورسا شرعله حکم ادوب زوجنک متصرف اولدوغی متروکاتندن ایورهسز عذر و بهانه اندرمیاسز محلولنی (؟) یازب بلدرهسز شویله بلاسز دیو امر اولنمش امر شریفه امتثال اولنوب پاشا بولا کندوسی احضار اولنوب مبلغ مذکورک آلتی بیک آتجهسی مذکور مولانا ولدان صورت دفتر موجیله مذکوره پاشا بولادن آلتوب مذکور چلی سلطانک بو خدمت ایچون ارسال اتدوک قولی یجیایه بی قصور تسلیم اولندی حرر فی اوائل ربیع الاول ۸۸۵»²

14

« مفاخر الفضاة و الحکام و مظاهر الشرايع و الاحکام بک سنجفی قاضیلری دام فضلهم توقیع رفیع واصل اولیجق معلوم اولاکم شمدکیحالدده شویله بیوردوم که تحت حکومتکزده اولان اوقاف منسوخه دن شولکه باغ و بقچه و دکرمن در و مسققاتدن اولر و دکانلر و کاربان سرایلردر بونلرک کب صاحبلی ازرنه مقرردر انلرک کبلر کورهسز اکر عتبه علیامدن تقریر یچون تجدید حکم آلامیش کسنه وارسه کوندرهسز که کلوب قیومدن تجدید حکم آلالر بونلرک ماعداسی کویلردن و یرلردن فی الجمله اقسام عقاراتدن نه وارسه بونلردن اکثریا منسوخدر الحاله هذه شویله استماع اولندی که

¹ Aynı defter, s. 282 b - Tarihi : 24 zilhicce 884 = M. 8 mart 1480.

² Aynı defter, s. 289 b - Tarihi : 885 rebiyülevvel başları = M. 1480 mayıs.

ذکر اولان کویلردن و عقارات قسمندن بعض کسنه لک اللرنده تلیسه قلوب یاخود اوندلش خیلی یرلر وارمش امدی کرکدرکه حکم شریفم واردوغی کب نه مقدار اوقاف و ارسه باغدن و باغچدن و دکرمندن فی الجمله مسقفات قسمندن و کویدن و یردن تیماره و یرلان نه دکلودر و تیماره و یرلیوب صاحبیری اللرنده مقرر اولان نه دکلودر و النده تمسکاتلری نه وجهلدر مجموعین یازوب بر دفتر آناطولی بکربکیسنه کوندروب و بر دفتر دخی قابومه کوندروسز شیله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی اواسط محرم الحرام سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه ¹

15

« صورت الحکم السلطانی و التوقيع الخاقانی — افتخار قضاة المسلمین مختار ولایة الموحدين ینوع الفضل و الیقین وارث علوم الانبیا و المرسلین بروسا قاضی مولانا محی الدین دامت فضائله توقيع رفیع جهانمطاع واصل اولیجق بلاسز که اندون نام کلوب بوندن اول بن صغیر ایکن آتام انتون مرده اولوب اموالندن و اسبابندن هرئی و ارسه بخش بخش ادوب ضایع اندیلر بن صلی اوغلی ایکن با که نسه و یرمدیلر اول متروکاتک نصنی بکک اولسون دیدوک سبیدن قلوب نصوحی مذکوره بیله قوشوب کوندردوم کرکدرکه واردوغی کبی اول مرده اولان اندون نام کافرک متروکاتندن و اموالندن و اسبابندن هرئی و ارسه اول مرده اولدوغی حینده فی بولندیه تمام معلومک اولوب دفتر اندکدنصکره هر کم آلمش ایسه کرو بیقصور بولدر ب ضبط ادهسز کندو دفترک دخی اول متروکاتدن صالملاغه قابل اولانی صاتوب صالمیانی عینله صاندره سک (۲) آچمسن قومه کوندروسز بو باده کرکی کبی مقید اولاسز و صیلردن و غیرندن هر کده فی وارسا که ظاهر اولا آلاسز کسنه ده نسی قالمیا شویله بلاسز علامت شریف اوزره اعتماد قلاسز تحریراً فی خامس آخر الجمادی سنه خمس و ثمانین و ثمانمائه بمقام قسطنطنیه ²

¹ Aynı defter, s. 303 b - Tarihi : 885 muharrem ortaları = 1480 mart.

² Aynı defter, s. 363 a - Tarihi : 5 cemaziyülâhir 885 = M. 12 Agustus 1480.

UNVERÖFFENTLICHTE ERLASSE VON SULTAN FATİH MEHMED II.

(Zusammenfassung)

Die hier vorgelegten Erlasse fanden sich unter den Akten des Kadi von Bursa aus der Zeit zwischen Mai 1478 und März 1481. Diese Akten, die einzigen aus der Zeit Sultan Mehmed II., befinden sich heute im Museum von Bursa ("Şeriye sicil defterleri,, A 3/3), und wir untersuchten die darin befindlichen rund 3300 Aktenstücke nach Erlassen von Sultan Mehmed II. Der Inhalt dieser Erlasse, deren türkischen Text wir den vorhergehenden Seiten veröffentlicht haben, ist kurz wie folgt:

1

An die Kadi's von Anatolien. Datum: 24.X.1487.

Befehl, dass man das Saatgut für den mit Reis bebauten Boden, der in Staatsregie übergegangen ist, den Bauern überlassen solle und nicht erlauben sollte, dass das Saatgut von den "Sancak beyi,, "Subaşı,, oder "Timar erleri,, genommen werde.

2

Verbot (yasak) des Gebrauchs von Silber und altem Geld;
Datum: 1. IV. 1478.

Das alte Geld (eski akçe) wird abgeschafft, es wird ein Beamter mit grossen Vollmachten geschickt, der das alte Silbergeld und im Besitz von Privatpersonen befindliches Silber sammelt. Dieser Beamte hat die Vollmacht, das Gepäck von Reisenden, die Kassen, sogar die Zimmer der Karavanseray's zu durchsuchen und etwa angefundenes Silber an die Münze zu schicken. Aus 1 Dirhem Silber werden 2 akçe geprägt. Jeder Goldschmied und Silbersticker darf höchstens 200 Dirhem Silber behalten. •

3

Datum: 24. II. 1479.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 20000

Akçe des Mehmed, der die Einkassierung der "Yuva," und "Beytül-mal," - Einkommen übernommen hatte, abführe.

4

Datum: 17. XI. 1478.

Es wird verlangt, dass man an die Staatskasse die 1926000 Akçe abführe, die der Muslihiddin besass, der die Mizan- Einkünfte von Bursa, Istanbul, Tokat, Amasya und Kastamonu einkassiert hatte.

5

An die Kadi's von Bursa und Tokat; Datum: 29. III. 1479.

Man solle dem Prinzen Bayezit sein jährliches Einkommen aus der Mizan von Bursa nicht mehr geben, sondern ihm dafür Timar's verleihen.

6

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, 8 kranke Pferde und ein krankes Füllen des Sultans zu verkaufen und den Erlös abzuführen.

7

An den Kadi von Bursa; Datum: März 1479.

Befehl, ein Timar, das der "Anadolu Beylerbeyi," versehentlich einem anderen gegeben hatte, dem rechtmässigen Besitzer zurück-erstaten.

8

An die Kadi's von Anatolien; Datum: 15. III. 1479.

Anweisung über die Behandlung von Erbschaften, bei denen die Erben nicht auffindbar sind.

9

An die Sancak beyi und Kadi's von Anatolien; Datum: 14. VII. 1479.

Das Monopol für Seifenherstellung und -Verkauf sei für 3 Jahre an «انتون اورتسو» gegeben und es sei verboten, das Stück Seife unter 200 Dirhem Gewicht zu verkaufen.

10

An die Kadi's von Anatolien; Datum: Oktober 1479.

Gesetz über die Auflagen, die die Kadi's und die unter ihnen arbeitenden Beamten nehmen dürfen. Auf diese Weise werden Amts-Missbräuche verhindert.

11

An den Kadi von Bursa; Datum: 6. II. 1480.

Ueber eine Schuldforderung.

12

An gewisse Kaufleute; Datum: 8. III. 1480.

Die Kaufleute, die die nach Alexandria fahrenden staatlichen Schiffe gemietet haben, haben noch an rückständigen Schulden 2500 « افرنكى فلورى » (*flori*) zu zahlen.

13

An den Kadi von Bursa (?); Datum: Mai 1480.

Ueber eine Schuldforderung des Prinzen Cem.

14

An die Kadi's des Sancak Bursa; Datum: März 1480.

Anweisung, dass die religiösen Stiftungen, die Felder betreffen und nicht staatlich eingetragen sind, dieses Mal eingetragen werden sollen, und zwar mit ihren Immobilien und ihren sonstigen Besonderheiten.

15

An den Kadi von Bursa; Datum: 12. VIII. 1480.

Ueber eine Erbschaftsklage eins gewissen « آندون » (*Andon*)

İNDEKS

(Rakamlar vesika No. sını göstermektedir)

- Abadanlık, 2.
Abdurrahman, 13.
Akça, 2, 3, 4, 10, 11, 13, 14.
Alım, 10.
Amasya, 4.
Ameldar, 9.
Âmil, 2, 8, 9.
Anadolu beylerbeyi, 7, 14.
Anadolu kadıları, 8, 9, 10.
Anadolu kethüdaları, 9.
Anadolu mollaları, 1.
Anadolu sancığı beyleri, 9.
Anadolu subaşlıları, 9.
Anadolu vilâyeti, 2.
Andon (اندون), 15.
Anton (انتون), 15.
Anton Obertiyo (انتون اوبرتسو), 9.
Askerî (sınıflar), 10.
‘Atakname, 10.
Bağ, bağçe, 14.
Bakır, 2.
Bayezit, (şehzade), 5.
Berat ehli, 10.
Bey sancığı, 3, 14.
Beylerbeyi, 10.
Beylik, 1, 2, 15.
Beytülmal, 3, 8.
Beytülmalci, 11.
Bezzazistan, 2.
Bilecik, 3.
Bursa, 4, 6.
Bursa kadısı, 6, 7, 11, 15.
Bursa subaşısı, 6.
Cem, (şehzade) 13.
Çelebi sultan, 13.
Çeltik toprağı, 13.
Darphane, 2.
Defter, 13, 14, 15.
Degirmen, 14.
Dergâhı muallâ, 11.
Dirhem, 2, 9.
Dükkânlar, 14.
Emin, 13.
Eski akça, 2.
Evkaf-ı mensûhe, 14.
Filori, 12.
Gümüş, 2.
Gümüş avadanlık, 2
İlyas, (Padişah kulu), 4.
İncugez (انجوغاز), 4.
İnönü, 3.
İrakî sabun, 9.
İskenderiye, 12.
İstanbul, 4.
İznikmud, (ازنكمود), 3.
Hamza (Padişah kulu), 9.
Hassatay, 6.
Hassa, 4.
Hassa mavnaları, 12.
Havâlât, 4.
Hızır (Padişah kulu), 3.
Hizane-i âmire, 3, 4, 13.
Hüccet, 12.
Kadı, 1, 2, 5, 10.
Kadı muhızlıları, 10.

- Kalay, 2.
 Kalbazan, 2.
 Kalhane, 2.
 Kanun, 10.
 Kanunname, 10.
 Kapu, 1, 8, 11, 14.
 Kârbansaray, 2, 14.
 Kastamoni, 1, 4.
 Kasım (Silahdar), 12.
 Kâtip, 10.
 Kirmasti, 13.
 Kısmet, 13.
 Kısmet resmi, 10.
 Koçhisarı, 13.
 Kostantaniyye, 1, 3, 5, 6, 7,
 8, 9, 10, 11, 12, 14, 15.
 Köy, 14
 Kurşun, 2.
 Kuyumcu, 2.
- Mehmed (bir şahıs), 11.
 Mehmed (birinci oğlu), 3.
 Mizan, 4, 5.
 Muhiddin (Bursa kadısı), 6, 7,
 11, 15.
 Muhtesipler, 10.
 Mukataa, 9.
 Musakkafat, 14.
 Muslihüddin, (Ahioglu) 4.
 Mübaşir, 13.
- Naip, 10.
 Nasuh (Padişah kulu) 15.
 Navlun, 12.
 Nikâh resmi, 10.
 Nur-cihan, 13.
- Paşa, 11,
 Paşa Bula, 13.
 Pul, 2.
- Odancuk (اودانچوق), 7.
- Reaya, 1.
 Resim, 10.
- Sabun, sabunhane, 9.
 Saliyane, 5.
 Sancak beyi, 1, 10.
 Seyit Ali, 11.
 Sicillât, 13.
 Sikke-i efrengi, 12.
 Silâhdar, 12.
 Sipahiler, 10.
 Sırmacı, 2.
 Subaşı, 1, 2, 10.
 Sultan öyüğü (سلطان ایوی), 3.
- Şeyh Hasan bey, 7.
 Şer², 13.
- Teedid-i hükm, 14.
 Teftiş, 8.
 Temessükât, 14.
 Tereke, 8.
 Timar, 5, 7, 14.
 Timarerleri, 1, 9.
 Tokat, 4.
 Tüccar, 12.
- Vasî, 15.
 Vildan Muhiddin (Bursa ka-
 dısı), 13.
 Vildeti gaip tereke, 8.
- Yahya (Cem'in adamı), 13.
 Yasak, 2, 9.
 Yuva, 3.
- Zuama, 9.